

De kracht van rituelen: spirituele zorg in de eerste lijn

Madeleine Timmermann

In het *Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland 2017* en ook in het handboek *Spiritualiteit in de palliatieve zorg* (Smeets, 2016) wordt gesteld dat zingeving en spiritualiteit een integraal onderdeel vormen van palliatieve zorg. Goede zorg in dit domein is niet voorbehouden aan experts, maar gaat alle zorgverleners en behandelaren aan. Dat is echter vaak gemakkelijker gezegd dan gedaan: hoe kunnen artsen en verpleegkundigen handen en voeten geven aan de spirituele dimensie van palliatieve zorg en met name in de eerste lijn? Dat is de vraagstelling van dit onderzoek in het kader van het ZonMw Palliantie programma. De focus ligt hierbij niet zo zeer op gespreksvoering als wel op het handelen van professionals in de dagelijkse zorgverlening. We zoeken toegang tot het spirituele domein door aansluiting te zoeken bij het 'doen', omdat dit bekend terrein is voor deze beroepsgroepen.

In de eerste fase van het onderzoek is aandacht besteed aan de conceptualisering en operationalisering van spiritualiteit, rituelen en ritualisering. Vervolgens is de fase van dataverzameling van start gegaan. Tijdens participierend observationeel onderzoek in een hospice en bij verschillende thuiszorgteams liep de onderzoeker mee met verpleegkundigen en verzorgenden tijdens verschillende diensten. De observaties zijn aangevuld met interviews, ook met (huis)artsen.

De verzameling en analyse van data is nog gaande. Uit de eerste analyses komen verschillende handelingen naar voren die door zorgverleners als belangrijk gezien worden, maar waarvan zij niet goed kunnen aangeven waarom ze worden uitgevoerd. In deze handelingen is sprake van verschillende vormen van ritualisering, waardoor de handelingen een speciaal karakter krijgen en zelfs het spirituele domein kunnen betreden. Een voorbeeld is een situatie waarin een verpleegkundige een patiënt verzorgt die in de laatste uren van zijn leven en door palliatieve sedatie niet meer aanspreekbaar. Na opfrissing zet de verpleegkundige op het nachtkastje enkele foto's. Ze voegt hier een armband en rozenkrans aan toe en zet het nachtkastje in het gezichtsveld van meneer. De verpleegkundige vertelt dat ze dit belangrijk vindt, maar ze weet niet goed waarom. Het is een voorbeeld waar het handelen dieper geworteld zit dan puur (verpleegkundig) functioneel. De handeling wordt intuïtief als passend beschouwd, maar kan niet direct worden gevat in termen van betekenis. Mogelijk zou de verpleegkundige geholpen zijn met meer bewustwording van de waarde die aan deze handeling verbonden is. Op deze manier kan de spirituele dimensie meer zichtbaar en tastbaar worden gemaakt.

Het uiteindelijke doel van dit project is het ontwikkelen en testen van een trainingsmodule die artsen en verpleegkundigen bewuster, sensibeler en daadkrachtiger maakt in het domein spiritualiteit in de palliatieve zorg. Hier is ook een rol weggelegd voor de geestelijk verzorger als coach voor andere disciplines.

Dit project is een samenwerking van het Erasmus MC Rotterdam, afdeling maatschappelijke gezondheidszorg, de faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Tilburg, afdeling Culture Studies, en Hospice Roosdonck in Roosendaal. Het project is regionaal ingebed in het Netwerk Palliatieve Zorg Roosendaal-Bergen op Zoom-Tholen. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met geestelijk verzorger Madeleine Timmermann: mtimmermann@groenhuysen.nl